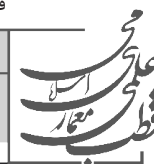

شناسایی عوامل فرهنگی و هنری در شهر خلاق اسلامی ایرانی

سهیلا رضایی آدریانی

دانش آموخته کارشناسی ارشد برنامه ریزی شهری، دانشکده هنر و معماری دانشگاه گیلان، رشت، ایران (نویسنده‌ی مسئول).

نورالدین عظیمی

دانشیار دانشکده هنر و معماری دانشگاه گیلان، رشت، ایران.

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۸/۰۱/۲۶ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۰/۰۶/۱۱

چکیده:

یکی از جدیدترین استراتژی‌های توسعه شهری که تأکید اصلی بر محوریت فرهنگ و هنر در روند توسعه شهری دارد- ایده شهر خلاق است. شهر خلاق رویکردی فرهنگی در توسعه شهر است که بر ارتقای کیفیت زندگی شهروندان از طریق جذب و پرورش استعدادها و خلاقیت افراد تأکید دارد. برای این منظور، شاخص‌های شهر خلاق با استفاده از روش کتابخانه‌ای و تحلیل اسناد و مدارک جمع‌آوری شد؛ و جهت بررسی میزان انطباق شاخص‌ها با معیارهای اسلامی- ایرانی، از نظرات و دیدگاه‌های طلاب و اساتید علوم دینی و اساتید شهرسازی استفاده به عمل آمد. جمعیت نمونه در این مطالعه شامل ۲۳۰ نفر از طلاب حوزه علمیه اصفهان برای تکمیل پرسشنامه و ۱۵ نفر از متخصصین شهرسازی و اساتید حوزه برای مصاحبه عمیق بودند. از تکنیک تحلیل عاملی تأییدی جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات استفاده شد؛ در نهایت عوامل تحقق شهر خلاق اسلامی- ایرانی، در چهار گروه توسعه فرهنگ و هنر، ادبیات و هنرهای تجسمی، آزادی اجتماعی و فکری و آزادی سیاسی طبقه بندی شد. نتایج پژوهش نشان داد که «افزایش سطح سواد مردم»، «دسترسی به منابع معتبر کتابخانه‌ای و تألیفات جدید» و «افزایش کمیت و کیفیت مطبوعات و نشریات» از جمله مهم‌ترین شاخص‌های فرهنگی هنری، می‌باشند.

واژه‌های کلیدی: عوامل فرهنگی هنری، شهر خلاق ایرانی- اسلامی، تحلیل عاملی، کلان‌شهر اصفهان.

مقدمه

با توسعه جهانی شدن^۱، موتور رشد اقتصادی از تولید، به دانش و اقتصاد مبتنی بر خلاقیت تغییر یافت. این توسعه اقتصادی جدید به طور گسترده مورد توجه قرار گرفت (آریتنانگ ۲، ۲۰۱۲، ۴)، به نحوی که شهرهای مبتنی بر اقتصاد تولیدی در حال کاهش و شهرهای متکی بر خلاقیت، خدمات، فرهنگ و مصرف در حال شکل‌گیری هستند؛ و این تغییر از مبنای صنعتی به مبنای فراصنعتی توسعه، محسوب می‌شود (ریکویتز ۳، ۲۰۰۹، ۲۱). دلایل مهم این تغییر پارادایم می‌تواند مسائل و مشکلات بی‌شماری باشد که شهرهای صنعتی به همراه دارند؛ مسائلی چون کمبود منابع اولیه و خطر اتمام آن‌ها، نبود بازارهای مصرف محصولات، آمار بیکاری بالا به دلیل مکانیزه شدن خطوط تولید و حذف نیروی انسانی، و از همه مهم‌تر آلودگی هوا و محیط که شهرهای صنعتی را گریبان‌گیر نموده و زبان‌های جبران‌ناپذیری را به دنبال داشته است.

توجه به مفهوم خلاقیت در شهر یکی از جدیدترین مسائل مطرح‌شده در دنیاست. اساس این نوع توسعه شهری بر مبنای خلاقیت در هنر و فناوریست (آریتنانگ ۴، ۲۰۱۲، ۴) که حاصل آن مطرح‌شدن الگوی توسعه شهر خلاق است. در این رویکرد هدف نهایی دستیابی به توسعه دانایی محور است؛ در این راستا علاوه بر توجه به نقش خلاقیت در رشد و شکل‌دهی شهر، حذف محدودیت‌ها و موانع فیزیکی، اجتماعی و فرهنگی از شهرها مدنظر است تا خلاقیت به‌عنوان نیروی محرکه رشد و توسعه اقتصادی، شهر را به جلو حرکت دهد (سرور و دیگران ۱۳۹۵، ۳۲۷). شهر خلاق رویکردی نو در مدیریت شهر است که با تمرکز ویژه بر برنامه‌ریزی فرهنگی در شهرها سعی در توسعه شهر با محوریت جذب طبقه خلاق، توسعه صنایع خلاق و صنایع فرهنگی و در نهایت رشد اقتصادی شهر بر مبنای خلاقیت دارد.

امروزه بسیاری از کلان‌شهرهای کشورمان با مشکلات ناشی از عدم برنامه‌ریزی مناسب مواجه هستند و این شرایط روزبه‌روز زندگی را برای ساکنان شهرها دشوارتر نموده است؛ رویکرد شهر خلاق می‌تواند به‌عنوان استراتژی

توسعه شهری و ابزاری در راستای برطرف نمودن پیامدهای صنعتی شدن بی‌قاعده در شهرها پیاده‌سازی شود و تأثیرات مثبتی به همراه داشته باشد. به‌منظور مطرح‌شدن در عرصه اقتصاد جهانی، پیاده‌سازی این رویکرد نوین برنامه‌ریزی شهری می‌تواند گام مؤثری باشد؛ شایسته است شهرهای ایرانی، با توجه به پتانسیل فراوان، قدمت بالا و اصالت فرهنگی، در این عرصه عقب‌نمانند و با پیاده‌سازی شاخص‌های شهر خلاق و برندسازی جهانی آن‌ها پیامدهای مفیدی چون توسعه اقتصادی را به دنبال داشته باشند. توسعه‌ای که با نابودی منابع و به خطر انداختن شرایط اکولوژیک حاصل نشده؛ بلکه با تقویت و حفظ منابع و دارایی‌ها به دست خواهد آمد.

در نظرگیری این نکته ضروری است که بومی‌سازی این ایده از پیش‌شرط‌های موفقیت آن خواهد بود. به عبارتی پیش از پیاده‌سازی شاخص‌های تعریف‌شده برای شهر خلاق در شهرها بایستی آن‌ها را در تناسب با شرایط موجود موردسنجش قرار داد. قواعد و اصولی که پیش‌تر در سنت معماری و شهرسازی پیشینیان مطرح بوده، در جهت ایجاد هماهنگی بین شهر از یک‌سو و زمینه و بستر طبیعی آن از سوی دیگر بوده است (حمزه‌نژاد و ثروتی ۱۳۹۶، ۵۶). حال آنکه در شهرسازی امروزی عدم توجه به ساختارها و سنت‌های موجود مشکلات فراوانی را برای شهرها به وجود آورده است. با توجه به اینکه شهرهای ما از دیرباز بر اساس فرهنگ و الگوی ایرانی-اسلامی بنا شده و توسعه‌یافته‌اند؛ توجه به این الگو زمینه‌ای برای بازتعریف و اجرای برنامه‌های رشد و توسعه آتی شهر می‌تواند مفید باشد.

در پژوهش حاضر، کلان‌شهر اصفهان به‌صورت بستری جهت شناسایی شاخص‌های فرهنگی شهر خلاق مورد مطالعه قرار گرفته است. در جستجو برای یافتن کارکرد و شکل مطلوب توسعه شهر اصفهان بایستی به هویت و پتانسیل‌های ذاتی این شهر رجوع نمود. در سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ استان اصفهان، بر حفظ هویت و فرهنگ اسلامی-ایرانی، گسترش روابط علمی، فرهنگی و هنری در ابعاد ملی و بین‌المللی، حضور فعال تولیدات فرهنگی، علمی،

و خوشه‌های خلاق (ایوانز ۸ ۲۰۰۹) در این خصوص قابل بررسی است. از میانه دهه ۱۹۹۰ به بعد، ابتدا در بریتانیا و سپس در آمریکا مفهوم شهر خلاق به یک پارادایم معمول و یک مدل جدید از گرایش به برنامه‌ریزی و سیاست‌های شهری تبدیل شده است ریکویتز ۹ (۲۰۰۹، ۴)، فلوریدا (۲۰۰۲)، و لندری (۲۰۰۸)، ارائه‌دهندگان اصلی این نظریه محسوب می‌شوند.

خلاقیت به‌عنوان تدبیری است که با افول سیستم سرمایه‌داری فوردیستی و ظهور اقتصاد جدید فرهنگ شناختی ۱۰ زمان ورود آن به جغرافیای شهری فرارسیده است (اسکات ۱۱ ۲۰۱۴، ۵۶۷). مامفورد در کتاب «فرهنگ شهرها» اقتصادهای پولی که مگاپلیس‌ها را تحت سیطره خود قرار داده بود را مورد هجوم قرار می‌دهد؛ و اقتصادهای فرهنگی که بر ابعاد زندگی انسانی تأکید دارد را پیشنهاد می‌کند (سازاکی ۱۲ ۲۰۰۸، ۷۸). بنابراین، شهر خلاق در قالب یک نگرش جدید در توسعه شهری و منطقه‌ای عمدتاً در قالب ساختارهای فرهنگی و اقتصادی ارائه می‌شود. ویژگی اصلی که در مناطق خلاق مطرح است؛ ترکیب و تلفیق ابعاد مختلف اقتصاد و فرهنگ در گونه‌ای از نظم منطقی انسانی است (زوکین ۱۳ ۱۹۹۵). مباحثی نظیر صنایع فرهنگی، هنرهای چندرسانه‌ای، خدمات برتر، خلاقیت و نوآوری در صنایع دستی و محصولات فرهنگی-اجتماعی از جمله مباحث مطرح در این نظریه است. همچنین اصطلاحاتی چون صنعت هنر، صنایع فرهنگی و صنایع خلاق - که خمیرمایه آن فرهنگ و هنر است - واژگان رایج در اقتصاد این سکونت‌گاه‌هاست؛ هرچند ممکن است در یک شهر خلاق صنایع کارخانه‌ای هم وجود داشته باشد؛ ولی بخش اعظم درآمد و تولید را باید در صنایع فرهنگی و خلاق چون رسانه، فیلم، موسیقی، طراحی، مد، تولید نرم‌افزار، تئاتر، گردشگری، انتشارات، نقاشی و... جست‌وجو کرد (قربانی و دیگران ۱۳۹۲، ۱۳).

صنایع خلاق شامل طیف وسیعی از فعالیت‌هایی است که شامل صنایع فرهنگی به همراه تولیدات فرهنگی و هنری می‌شود. صنایع خلاق به آن مجموعه از تولیدات و خدمات گفته می‌شود که عنصر اصلی و مهم شکل‌گیری‌شان

هنری و صنایع دستی در بازارهای ملی و بین‌المللی، بهبود شاخص‌های نشاط، و عدالت اجتماعی تأکید شده است. در این سند همچنین برخورداری جامعه از منابع، فرصت‌ها و امکانات موجود، پی‌ریزی ساختار مناسب فرهنگی و اجتماعی برای تعامل خلاق و خردمندانه، خلق مزیت‌های جدید جهت حضور مؤثر میراث فرهنگی و گردشگری استان در بازارهای ملی و بین‌المللی مورد توجه قرار گرفته است؛ کلیه این موارد بر لزوم توسعه مبتنی بر فرهنگ که همان پیاده‌سازی ارکان شهر خلاق است تأکید دارند. شهر اصفهان با عنوان پایتخت فرهنگی جهان اسلام (سازمان کنفرانس اسلامی ۲۰۰۶)، قطب صنایع دستی کشور، و کانون جذب گردشگران داخلی و خارجی که رتبه پنجمین شهر پربازدید کشور از نظر گردشگری داخلی را داراست (مرکز آمار ایران ۵) و همچنین ساختار معماری و شهرسازی خاص و منحصر به فرد این شهر که برگرفته از اصول ایرانی-اسلامیست که وجود ابنیه تاریخی، مساجد باشکوه و میدان‌های شهری بی‌همتا گواهی بر این امر است؛ جهت مطالعه و بررسی انتخاب گردید. تمامی این قابلیت‌ها و مواردی از این دست می‌تواند قرابت الگوی توسعه این شهر با الگوی ایرانی-اسلامی و شهر خلاق را بیان کند. به عبارتی این شهر و ساکنان آن به‌عنوان بستری برای بازتعریف شاخص‌های شهر خلاق و متناسب‌سازی آن با اصول شهرهای ایرانی-اسلامی مورد استفاده قرار گرفته است. از این رو، هدف اصلی پژوهش حاضر شناسایی عوامل فرهنگی تأثیرگذار در دستیابی به شهر خلاق متناسب با شرایط حاکم بر شهر اصفهان است.

مبانی نظری

در نظریه‌های نوین توسعه شهری و منطقه‌ای، ایده‌های خلاقانه و عامل به وجود آورنده آن یعنی سرمایه انسانی خلاق بسیار مورد توجه بوده است. در راستای این مهم، نظریه‌ها و مفاهیم بسیاری در مورد مکان‌ها و شهرهایی که بتوانند خلاقیت و سرمایه انسانی خلاق را پرورش، حفظ و جذب کنند ارائه شده است. مفاهیمی نظیر شهر خلاق (لندری و بیانچینی ۶ ۱۹۹۵)، طبقه خلاق (فلوریدا ۷ ۲۰۰۲)

این الگوی توسعه برای شهرهای ایرانی با توجه به غنای فرهنگی و جذابیت و تنوع بالای هنرها و صنایع دستی و حضور صنایع خلاق خصوصا در شهر اصفهان می تواند رویکرد مفیدی باشد. ولی پیش از اجرای آن، لازم است به بررسی این موضوع پرداخت که آیا تمامی ابعاد و جنبه‌های معرفی شده در این نظریه با مبانی ایدئولوژیک و جهان بینی مسلط بر شهرهای کشور ما همخوانی دارد یا خیر؟ به عبارتی دقیق تر مناسب سازی و پالایش این نظریه پیش از اجرای آن در هر محدوده جغرافیایی از ضروریات اولیه است. خاستگاه نظریه شهرهای خلاق شهرهای توسعه یافته غربی است که اجرای آن در شهرهای در حال توسعه از روند متفاوتی پیروی می کند (آریتانگ ۱۷، ۲۰۱۲، ۲). در آیات ۱۸۱۰۵ و ۱۹۱۵۶ سوره آل عمران، ۲۰۲۱ و ۲۱۴۷ سوره انفال، مسلمانان از شبیه بودن به افراد و جوامعی خاص نهی شده‌اند، همچنین در آیه ۲۲۱ سوره ممتحنه بر عدم پذیرش ولایت کفار و مشرکین تأکید شده است و نتیجه هم پیمانی با آنان را ضلالت و گمراهی معرفی نموده است؛ بنابراین در دین اسلام تقلید کورکورانه از دیگران امری مردود شناخته شده و اهمیت بومی سازی هر نظریه پیش از اجرا آشکار می گردد. اصطلاح ظرفیت سازی یا بومی سازی برای اولین بار توسط گروسمن در سال ۱۹۸۱ مطرح شد (نوری و یگانه ۲۲، ۱۳۹۳)؛ مفهوم بومی سازی از تعامل بین علم و تاریخ و فرهنگ یک جامعه پدید می آید و از نظر نحوه عملکرد و رویه، بومی سازی سعی در هدایت سازمان یافته علم به سوی بهره برداری از آن در جامعه معین دارد. با توجه به اینکه شهرهای ایرانی از قدمت و تمدن بالایی برخوردارند و ساختار فرهنگی مذهبی آن‌ها تفاوت فاحشی با شهرهای غربی دارد. بررسی شاخص‌های فرهنگی این نظریه و بومی سازی آن‌ها در انطباق با معیارهای ایرانی- اسلامی بسیار مهم و عامل کلیدی در موفقیت اجرای این نظریه است.

در جدول زیر، شاخص‌های اجتماعی فرهنگی شهر خلاق مستخرج از منابع کتابخانه ای و مطالعات پیشین، ارائه شده است که نیازمند بررسی و مناسب سازی جهت ورود به شهرهای اسلامی است. به عبارتی دیگر این شاخص‌ها

تلاش‌های هنری و خلاقانه باشد و بر این اساس فعالیت‌هایی مثل معماری و تبلیغات را نیز شامل می شود. در دهه‌های اخیر صنایع خلاق به عنوان عرصه‌ای ممتاز در ایجاد منافع برای اقتصادگران، فعالان فرهنگی و سیاست‌گذاران عمومی شناخته شده است که بیان گر رشد آگاهی نسبت به پتانسیل اقتصادی آن‌ها و نقششان در توسعه و ارتقای تنوع فرهنگی در خلال بازار است (رضائیان و دیگران ۴۵، ۱۳۹۱). به اعتقاد ارنستو پیدراس ۱۴، فعالیت‌هایی که از خلاقیت ناشی می شود؛ نه تنها تولید کار و رفاه می کنند بلکه به صورت عمومی باعث افزایش سامان جمعیت می شوند و از آنجایی که مشارکت و حضور شهروندان را در زندگی عمومی توسعه می دهند؛ احساس هویت و امنیت اجتماعی را مطلوب می کنند و ادراک عمومی را گسترش می دهند. در شهر خلاق مسائل شهری به صورت خلاقانه و با تفکر جمعی صاحبان اصلی فضاها، یعنی شهروندان و صاحبان مشاغل، در کنار مدیران و برنامه ریزان شهری مورد بحث و بررسی قرار می گیرد (کوک و لازرتی ۱۵، ۲۰۰۷)، این شهرها قادرند راه‌حل‌های جدیدی را برای حل مشکلات روزمره شان ارائه دهند (کاستا ۱۶، ۲۰۰۸)، در راستای ایده‌ها و خلاقیت حرکت می کنند و به پرورش، حفظ و جذب خلاقیت، پرورش شهروندان خلاق و طبقه خلاق اهتمام می ورزند. از نظر فلوریدا شهرها نقطه جوش خلاقیت هستند. آن‌ها برای مدتی طولانی وسیله‌ای برای تحرک، تمرکز و هدایت انرژی انسانی در مسیر خلاق بوده‌اند (فتوحی و دیگران ۱۰۲، ۱۳۹۵).

همچنین شهر خلاق بایستی بتواند تنوع بالای جمعیتی و فرهنگی را پذیرا باشد؛ به عبارتی جاذب طبقه خلاق از سرتاسر جهان باشد. نخبگان خلاق شامل افراد فعال در حوزه‌های علوم مهندسی، معماری و طراحی، آموزش، هنر، موسیقی، و تفریح هستند که کارکرد اقتصادی آن‌ها، ایده‌های جدید، فناوری نوین، و محتوای نوآورانه جهان امروز را ایجاد می کنند (پورا احمد و دیگران ۳، ۱۳۹۵).

حال پس از معرفی قلمرو نظریه شهر خلاق و تأکید مجدد بر این نکته که تمرکز اصلی آن بر فرهنگ و هنر و بهره‌وری اقتصادی است؛ به نظر می رسد که در نظرگیری

به عبارتی بخشی از شاخص‌های غربی شهر خلاق در متن شاخص‌های شهر اسلامی نهفته شده است که این خود شاهدی بر غنا و تعالی دین مبین اسلام است. شاخص‌های ارائه شده در جدول مبنای طراحی پرسشنامه محقق ساخته هستند.

نیازمند ملاحظات خاصی هستند تا هماهنگی لازم را با فرهنگ و تمدن شهرهای اسلامی بیابند. در خصوص برخی شاخص‌ها، نظیر ذوب فرهنگی، گسترش مراکز علمی و کتابخانه‌ای، و... بررسی دیدگاه اسلام می‌تواند مفید باشد؛ زیرا این معیارها و شاخص‌ها پیش از مطرح شدن در نظریه شهر خلاق، مورد تأکید اصول اسلامی بوده‌اند.

منبع	شاخص
Gossling & Rutten 2007), (Vanolo 2008), (Landry 2006), (Florid 2005) (European Creative Index), (Hong Kong Creativity Index), (UNESCO 2004), (Hoyman & Faricy 2008)	ذوب فرهنگی به معنای درصد افراد خارجی در جمعیت
Gossling & Rutten 2007), (Landry 2006), (Florid 2005), (European Creative Index), (Hong Kong Creativity Index), (Hoyman & Faricy 2008)	افزایش تراکم جمعیت
Sasaki 2008), (Florid 2005), (Romein and Trip 2008), (Sharpie Creativity Index), (Hong Kong Creativity Index), (URL1), (UNESCO 2004)	صنایع خلاق نظیر فیلم، ویدئو، موسیقی، هنر، صنایع دستی، و...
Albrow 2001), (Stem & Seifert 2007), (Landry 2010), (Romein and Trip 2008), (Vanolo 2008), (Sharpie Creativity Index), (European Creative Index), (Composite Index of the Creative Economy), (UNESCO 2004)	تنوع اجتماعی و آزادی
Romein and Trip 2008), (Vanolo 2008), (Hong Kong Creativity Index), (The Silicon Valley Creative Indexes)	ارتباطات اجتماعی در میان افراد مختلف و متنوع و کمک به کیفیت زندگی
Vanolo 2008), (Landry 2010), (Florid 2007), (Sasaki 2008), (Gossling 2007), (Hartley et al 2012), (Hoyman & Faricy 2008)	وجود دانشگاه‌ها، مدارس فنی، مؤسسات پژوهشی، کتابخانه و نهادهای فرهنگی
Acs and Zegyesi 2009), (Vanolo 2008), (Florid 2007), (Sands & Reese 2008)	امکانات فراغتی و رفاهی، کیفیت محیط، اجتماعی باز و تسامح‌گرا، وجود تسهیلات فرهنگی

جدول ۱. شاخص‌های فرهنگی شهر خلاق (مأخذ: نگارندگان)

شامل تحلیل اسناد و مدارک، پرسشنامه، مشاهده و انجام مصاحبه عمیق با صاحب‌نظران برنامه‌ریزی شهری و همچنین علما و فقهای دینی است. جامعه آماری مورد بررسی کلان‌شهر اصفهان است. جهت بررسی و شناسایی شاخص‌های فرهنگی هنری شهر خلاق ایرانی-اسلامی در گام نخست، با انجام مطالعات کتابخانه‌ای و تحلیل اسناد و مدارک موجود، شاخص‌های فرهنگی شهر خلاق استخراج گردید (جدول ۱). در گام بعدی به‌منظور سنجش میزان هم‌خوانی این

بنابراین مسئله اصلی - که این تحقیق به دنبال پاسخ‌گویی به آن است - مناسب‌سازی شاخص‌های فرهنگی خلاقیت در شهرها بر اساس ویژگی‌های فرهنگی، اجتماعی و هویتی جامعه ایرانی و آموزه‌های اسلامی است که از این رهگذر بتوان الگوی شهر خلاق بومی‌سازی شده با فرهنگ ایرانی-اسلامی را استخراج نمود.

روش‌شناسی تحقیق

مطالعه حاضر از نظر هدف کاربردی بوده و با رویکردی کمی و کیفی به انجام رسید. تکنیک‌های مورد استفاده

در نهایت، جهت دستیابی به راهبردهای مناسب به منظور اجرا و عملی سازی شاخص‌های شناسایی شده، به انجام مصاحبه عمیق با ۱۵ نفر از اساتید و صاحب‌نظران رشته شهرسازی و همچنین علمای مطرح دینی - که هر دو گروه ساکن شهر اصفهان بودند - پرداخته شد؛ زیرا هدف کسب نظرات محتوایی - تخصصی در هر دو حوزه علمی و فقهی بوده و ملاک انتخاب به همین خاطر در حوزه علمی از اساتید دانشگاه و در حوزه فقهی از علما و مدرسین با سابقه حوزه بوده است. با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی کلیه پاسخ‌ها بررسی و جمع‌بندی شده و راهبردهای نهایی استخراج گردیده است. راهکارها و راهبردهای مستخرج از مصاحبه‌های صورت پذیرفته در بخش پایانی ارائه شده است.

یافته‌های تحقیق

خصوصیات دموگرافی جامعه نمونه

از بین ۲۳۰ فرد تکمیل‌کننده پرسشنامه، تعداد ۱۶۰ نفر زن و ۷۰ نفر مرد بودند. میانگین سنی پاسخگویان ۲۸ سال با انحراف معیار ۸,۰۵ است. توزیع فراوانی پاسخگویان برحسب تحصیلات شامل ۷۲ درصد دارای مدرک تحصیلی دیپلم و یا کمتر و ۲۸ درصد دارای مدرک لیسانس و بالاتر است. از میان پاسخگویان ۵۶,۵ درصد داخل شهر اصفهان و ۴۲,۲ درصد افراد در شهرهای اطراف اصفهان سکونت داشتند.

بررسی رابطه خصوصیات دموگرافیکی پاسخگویان و عوامل فرهنگی هنری

به منظور بررسی این فرض که آیا بین خصوصیات دموگرافیکی پاسخگویان و عوامل فرهنگی هنری، ارتباطی وجود دارد یا خیر از آزمون آماری تی استفاده گردید. این آزمون به منظور بررسی وجود رابطه معنادار احتمالی بین هر یک از متغیرهای جنسیت، میزان تحصیلات، مدت‌زمان تحصیل در حوزه و مکان سکونت پاسخگویان با عوامل فرهنگی هنری انجام گرفت که نتایج به‌دست‌آمده در جدول ذیل ارائه شده است.

شاخص‌ها با مبانی اسلامی پرسشنامه مناسب تهیه شد. به دلیل محدودیت پرسشنامه، شاخص‌های چالش‌برانگیزی را که در نگاه نخست با اصول اسلامی مغایر بودند و یا صراحتاً در دین اسلام مورد تأکید قرار نگرفته بودند انتخاب شدند؛ چراکه هدف اصلی پژوهش مبتنی بر بومی‌سازی شاخص‌های موردنظر است. روایی پرسشنامه توسط اساتید شهرسازی مورد تأیید قرار گرفت و پایایی آن با استفاده از ضریب آلفای کرون باخ به صورت پیش‌آزمون (۳۰ پرسشنامه) در حوزه‌های علمیه بررسی شد و مقدار آلفای محاسبه‌شده برابر با ۰,۹۲۴ به دست آمد که حاکی از پایایی پرسشنامه محقق ساخته است.

این پرسشنامه شامل سؤالات تستی و تشریحی است که در بخش سؤالات تستی میزان مطابقت شاخص‌ها با اصول اسلامی سنجیده شد. با توجه به این که سنجش میزان مطابقت شاخص‌ها با معیارهای اصیل اسلامی می‌بایستی توسط افراد آشنا به مسائل فقهی و شرعی صورت می‌پذیرفت؛ به همین دلیل پاسخ‌دهندگان از میان طلاب و اساتید حوزه علمیه اصفهان به صورت تصادفی انتخاب شدند و از آنان خواسته شد که نظر خود را در خصوص انطباق یا عدم انطباق هر شاخص با آموزه‌های دینی بر اساس طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت (کاملاً موافقم، موافقم، نظری ندارم، مخالفم، و کاملاً مخالفم) بیان کنند. در بخش تشریحی پرسشنامه در قالب ۱۰ سؤال از افراد خواسته شد که نظر خود را در خصوص ویژگی‌های شهر خلاق ایرانی - اسلامی در بخش‌های مختلف مدیریتی، فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی، کالبدی، آموزشی، و... بیان کنند؛ با این هدف که پس از بررسی پاسخ‌ها بتوان به تصویر ذهنی مناسبی از شهر خلاق ایرانی - اسلامی از دیدگاه پاسخ‌دهندگان رسید و با تحلیل محتوای مطالب به راهبردهای دستیابی به این الگو دست یافت.

در این تحقیق به منظور شناسایی شاخص‌های فرهنگی هنری بر اساس فرمول کوک ران، تعداد ۳۰۰ پرسشنامه در حوزه‌های علمیه توزیع گردید که از این تعداد ۲۳۰ پرسشنامه قابل اعتماد و صحیح تشخیص داده شد و وارد تحلیل‌های بعدی گردید.

ابعاد	F	t	df	sig	نتیجه	توضیحات
جنسیت	۰/۶۰۳	-۲/۲۲۳	۱۷۸	۰,۰۰۰	اختلاف معنی‌دار	بین زنان و مردان از نظر متغیر عوامل فرهنگی تفاوت وجود دارد و دیدگاه آنان یکسان نیست و مردان عوامل فرهنگی را بیش از زنان مثبت ارزیابی نموده‌اند.
میزان تحصیلات	۰/۸۵۶	-۰,۹۰۱	۱۶۹	۰/۴۶۵	واریانس برابر	میزان تحصیلات اثر معنی‌داری بر شاخص‌های فرهنگی ندارد.
مدت تحصیل	۰/۷۷۷	۱,۷۲۷	۱۵۹	۰/۴۶۱	واریانس برابر	بین سطوح مختلف تحصیلات و متغیر مورد نظر تفاوت معنی‌داری وجود ندارد.
مکان سکونت	۱/۱۹۳	-۰/۳۸۸	۱۷۸	۰,۹۸۴	واریانس برابر	مکان سکونت اثر معنی‌داری بر شاخص‌های فرهنگی ندارد.

جدول ۲. تحلیل رابطه دموگرافی پاسخگویان و عوامل فرهنگی هنری با استفاده از آزمون t (مأخذ: نگارندگان)

پس از جمع‌آوری پرسش‌نامه‌ها و محاسبه انحراف معیار، میانگین و ضریب تغییرات هر یک از گزاره‌ها، در نهایت به اولویت‌بندی عوامل پرداخته شد؛ با در نظرگیری این اصل که هرچه ضریب تغییرات یک گزاره کوچک‌تر باشد؛ رتبه بالاتری را می‌پذیرد. بر اساس جدول ۳، «افزایش سطح سواد مردم»، «دسترسی به منابع معتبر کتابخانه‌ای و تألیفات جدید»، و «افزایش کمیت و کیفیت مطبوعات و نشریات» از جمله مهم‌ترین عوامل فرهنگی هنری، جهت تحقق شهر خلاق ایرانی- اسلامی از دیدگاه طلاب علوم دینی تلقی شده است درحالی‌که «پذیرش افراد از سایر شهرها و کشورها جهت ایجاد تنوع جمعیتی و فرهنگی»، «بسط و گسترش هنر موسیقی»، «افزایش تعداد فروشگاه‌ها و آموزشگاه‌های موسیقی»، به ترتیب سه اولویت آخر را دارند.

بنابراین، بر اساس نتایج به‌دست‌آمده از آزمون‌های آماری تنها از نظر جنسیت، بین دو گروه زنان و مردان در خصوص عوامل فرهنگی اختلاف نظر وجود داشت؛ به این صورت که مردان تأکید بیشتری بر اهمیت این عوامل در تحقق شهر خلاق ایرانی- اسلامی داشتند و در مورد سایر خصوصیات دموگرافیکی اتفاق نظر وجود داشت که این به معنای یکدست بودن جامعه آماری و همبستگی و مشابهت بالا بین آن‌هاست؛ و می‌تواند این‌گونه تفسیر شود که افرادی با سطح تفکر یکسان اقدام به تحصیل در حوزه‌های علمیه می‌کنند و این طرز تفکر در مدت تحصیل ثابت مانده و چه بسا تقویت می‌شود.

اولویت‌بندی عوامل فرهنگی هنری در تحقق شهر خلاق ایرانی- اسلامی

ردیف	فرض‌ها	انحراف معیار	میانگین رتبه‌ای	ضریب تغییرات	اولویت
۱	لازم است سطح سواد مردم افزایش یابد	۰,۵۹۳	۴,۶۷۷	۰,۱۲۷	۱
۲	در جامعه اسلامی دسترسی به منابع معتبر کتابخانه‌ای و تألیفات جدید ضروری است	۰,۶۹۸	۴,۵۹۱	۰,۱۵۲	۲
۳	کمیت و کیفیت مطبوعات و نشریات بایستی افزایش یابد	۰,۸۱۱	۴,۳۹۱	۰,۱۸۵	۳
۴	توجه ویژه به حوزه ادبیات و آثار ادبی گران‌بها ضروری است	۰,۸۶۶	۴,۱۹۱	۰,۲۰۷	۴
۵	ضروری است فعالیت‌های خلاق نظیر صنایع دستی و هنرهای تجسمی توسعه یافته و تقویت شوند	۰,۸۶۹	۴,۱۷۴	۰,۲۰۸	۵
۶	بایستی سرگرمی‌ها و تفریحات گروهی ایجاد و فراهم‌سازی شود	۰,۹۵۸	۴,۱۰۹	۰,۲۳۳	۶

۷	۰,۲۶۹	۳,۷۲۵	۱,۰۰۴	لازم است حمایت و پشتیبانی از هنر و هنرمندان صورت پذیرد
۸	۰,۲۸۶	۳,۷۰۰	۱,۰۵۸	برقراری آزادی سیاسی در جامعه ضروری است
۹	۰,۲۸۹	۳,۶۰۹	۱,۰۴۲	برپایی جشنواره‌ها و فستیوال‌های هنری و فرهنگی بایستی افزایش یابد
۱۰	۰,۳۵۷	۳,۱۴۸	۱,۱۲۳	بایستی آزادی فکری در جامعه اسلامی پذیرفته شود
۱۱	۰,۳۶۳	۳,۶۰۰	۱,۳۰۷	پذیرش سبک‌های جدید زندگی در جامعه لازم است
۱۲	۰,۳۷۲	۳,۱۰۹	۱,۱۵۶	بایستی زیرساخت‌های لازم در زمینه توسعه صنعت سینما فراهم شود
۱۳	۰,۳۸۱	۳,۲۹۱	۱,۲۵۳	وجود آزادی اجتماعی در جامعه ضروری است
۱۴	۰,۳۸۳	۳,۱۰۹	۱,۱۹۰	وجود گروه‌ها و احزاب مختلف و متنوع در جامعه لازم است
۱۵	۰,۳۹۹	۳,۱۱۷	۱,۲۴۳	بایستی تراکم جمعیت در شهر افزایش یابد
۱۶	۰,۴۰۴	۳,۲۰۰	۱,۲۹۳	افزایش تعداد آموزشگاه‌های سینمایی و سالن سینما ضروری است
۱۷	۰,۴۱۹	۲,۹۷۴	۱,۲۴۷	افزایش فعالیت‌ها و تفریحات شبانه ضروری است
۱۸	۰,۴۴۶	۳,۰۸۷	۱,۳۷۷	برای ایجاد تنوع جمعیتی و فرهنگی در شهر پذیرش افراد از سایر شهرها و کشورها ضروری است
۱۹	۰,۴۶۷	۲,۷۳۵	۱,۲۷۶	بسط و گسترش هنر موسیقی ضروری است
۲۰	۰,۴۹۷	۲,۴۸۷	۱,۲۳۵	افزایش تعداد فروشگاه‌ها و آموزشگاه‌های موسیقی لازم است

جدول ۳. اولویت‌بندی عوامل فرهنگی هنری در تحقق شهر خلاق ایرانی - اسلامی (مأخذ: یافته‌های نگارندگان)

شناسایی عامل‌های فرهنگی هنری در تحقق شهر خلاق ایرانی - اسلامی

پیشین استفاده شده است. دلیل این امر آن است که از این طریق دستیابی به عوامل ساده و قابل تفسیر در مقایسه با سایر روش‌های استخراج عوامل، میسر گردد. همچنین به منظور دستیابی به ماتریس عاملی ساده، معنی‌دار و قابل تفسیر از چرخش عاملی متعامد استفاده شده است. لازم به ذکر است که از میان رهیافت‌های متعدد چرخش عاملی متعامد، رهیافت واریماکس مورد استفاده قرار گرفته است. با به‌کارگیری این تکنیک عوامل فرهنگی در ۴ عامل خلاصه شدند که نتایج به دست آمده در جدول ۴ ارائه شده است.

در این قسمت از تحلیل عاملی تأییدی به منظور شناسایی ساختارهای عاملی نهفته در بین داده‌های گردآوری شده از پاسخگویان استفاده شده است. برای تحقق این هدف از روش تحلیل مؤلفه‌های اصلی ۲۳ استفاده شد. به‌منظور تعیین مناسب بودن داده‌ها برای تحلیل عاملی از ضریب KMO^{24} و آزمون بارتلت ۲۵ استفاده شده است. میزان ضریب KMO همواره بین ۰-۱ است. در صورتی که مقدار این ضریب کمتر از ۰,۵ باشد داده‌ها برای تحلیل عاملی مناسب نخواهند بود؛ و اگر مقدار آن بین ۰,۵ تا ۰,۶۹ باشد؛ می‌توان با احتیاط بیشتر به تحلیل عاملی پرداخت. چنانچه مقدار ضریب مذکور بزرگتر از ۰,۷ باشد داده‌ها برای تحلیل عاملی مناسب خواهند بود.

ضریب KMO محاسبه شده در این پژوهش برابر با ۰/۸۴۶ بود که برای تحلیل عاملی مناسب تشخیص داده شد. در این تحقیق به منظور تعیین تعداد عامل‌ها از معیار مقدار

عوامل	گویه‌ها	بار عاملی	مقدار ویژه	درصد واریانس
توسعه فرهنگ و هنر	بسط و گسترش هنر موسیقی ضروری است	۰,۸۲۳	۳/۸۰	۳۷/۷۹
	افزایش تعداد فروشگاه‌ها و آموزشگاه‌های موسیقی لازم است	۰,۸۲۰		
	بایستی زیرساخت‌های لازم در زمینه توسعه صنعت سینما فراهم شود	۰,۷۶۱		
	افزایش تعداد آموزشگاه‌های سینمایی و سالن سینما ضروری است	۰,۷۲۲		
	لازم است حمایت و پشتیبانی از هنر و هنرمندان صورت پذیرد	۰,۶۶۶		
	برپایی جشنواره‌ها و فستیوال‌های هنری و فرهنگی بایستی افزایش یابد	۰,۶۱۷		
ادبیات و هنرهای تجسمی	در جامعه اسلامی دسترسی به منابع معتبر کتابخانه‌ای و تألیفات جدید ضروری است	۰,۷۲۷	۲/۳۷	۲۳/۵۷
	توجه ویژه به حوزه ادبیات و آثار ادبی گران‌بها ضروری است	۰,۷۱۳		
	ضروری است فعالیت‌های خلاق نظیر صنایع‌دستی و هنرهای تجسمی توسعه یافته و تقویت شوند	۰,۶۷۵		
	بایستی سرگرمی‌ها و تفریحات گروهی ایجاد و فراهم‌سازی شود	۰,۵۵۲		
آزادی اجتماعی و فکری	افزایش فعالیت‌ها و تفریحات شبانه ضروری است	۰,۷۷۴	۲/۱۵	۲۱/۴۰
	وجود آزادی اجتماعی در جامعه ضروری است	۰,۶۹۳		
	بایستی آزادی فکری در جامعه اسلامی پذیرفته شود	۰,۵۴۸		
آزادی سیاسی	وجود گروه‌ها و احزاب مختلف و متنوع در جامعه لازم است	۰,۷۸۷	۱/۷۳	۱۷/۲۳
	برقراری آزادی سیاسی در جامعه ضروری است	۰,۶۴۳		
	کمیت و کیفیت مطبوعات و نشریات بایستی افزایش یابد	۰,۵۱۲		

KMO: 846/0

Bartlett: 63 /1222

sig: 0/0

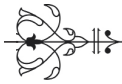
جدول ۴. تحلیل عاملی عوامل فرهنگی هنری در تحقق شهر خلاق ایرانی- اسلامی (مأخذ: یافته‌های نگارندگان)

عامل اول که بیشترین بار عاملی را به خود اختصاص داده است تحت عنوان «توسعه فرهنگ و هنر» می‌باشد. در دین مبین اسلام و خصوصاً سیره حضرت محمد(ص) سه شیوه برخورد با عناصر فرهنگی رایج بین مردم، قابل شناسایی است:

۱- حذف: اگر آن عنصر با مبانی اسلام ناسازگار بود و هرگز قابل اصلاح نبود؛ پیامبر آن را حذف می‌کردند و قانون جدیدی را جانشین آن می‌کردند؛ نظیر سنت زنده به گور کردن دختران.

۲- اصلاح: اگر عناصر آن فرهنگ با معارف اسلام تا حدی در تعارض بود؛ اما قابلیت اصلاح را داشت؛ حضرت آن را اصلاح می‌کردند.

پس از شناسایی عوامل فرهنگی مؤثر بر تحقق شهر خلاق ایرانی- اسلامی به انجام مصاحبه عمیق با طلاب و اساتید حوزه‌های علمیه و اساتید شهرسازی پرداخته شد و نظر آن‌ها در ارتباط با چهار مؤلفه کلیدی شناسایی شده در تحلیل عاملی و شاخص‌های فرهنگی تحقق شهر خلاق ایرانی- اسلامی در راستای نزدیک نمودن این شاخص‌ها با اصول شهرسازی ایرانی- اسلامی و شناسایی موارد شناسایی نشده، مورد پرسش قرار گرفت. جمع‌بندی نظرات ارائه شده در مصاحبه با پاسخگویان و پرسشنامه‌های تکمیل شده با استفاده از تکنیک تحلیل محتوای کیفی مورد بررسی قرار گرفت که نتایج به دست آمده به شرح زیر می‌باشد.

و استرس و اضطراب در آن راهی ندارد. پس در صورت استقرار و تحقق الگوی شهر خلاق اسلامی موسیقی به صورت خودجوش به سمت و سوی مثبت حرکت خواهد کرد.

در خصوص سینما و صنعت فیلم‌سازی نیز شرایط به همین شکل است. نکته مهم این است که ارزش‌های متعالی و سعادت‌بخش شناسایی شده و هنر و فرهنگ پیرامون این ارزش‌ها باشد. سینما و کلیه رسانه‌های دیداری و شنیداری می‌بایست به رسالت خود که ارتقای سطح فرهنگ و هنر جامعه است واقف باشند و در این راستا کوشش نمایند. مهم‌ترین آرمان هنر و فعالیت‌های مرتبط با آن در شهر خلاق بایستی ارتقای سطح دانش و فرهنگ تک‌تک مردم در جهت مثبت و متعالی باشد. بنا بر آیه ۲۳ سوره مائده که می‌فرماید: «وَمِنَ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا» هر کس، کس دیگری را حیات بخشد؛ چون کسی است که همه مردم را حیات بخشیده باشد» اهمیت فرد در بحث هدایت‌گری دریافت می‌شود. مسئله مورد توجه دیگر نحوه ارائه پیام محصولات فرهنگی تولید شده به مخاطبان است، قرآن می‌فرماید: «وَلَقَدْ يَسْرَنَّا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ...» و قطعاً قرآن را برای پندآموزی آسان کردیم...» (قمر / ۱۷-۳۲-۴۰)، این آیه چهار بار در سوره قمر تکرار شده است و بر اینکه قرآن کتاب آسانی است دلالت دارد. این کتاب هیچ گونه پیچیدگی ندارد؛ اندرزهایش روشن، دستوراتش مشخص، تعبیراتش جذاب و شیرین، و عباراتش خسته‌کننده و ملال آور نیست. بنابراین، فهمش برای مردم عادی آسان و برای خواص نیز دلچسب است. از این رو، با توجه به اینکه قرآن کتابی فرهنگی است؛ پس هر کار فرهنگی باید از ویژگی بالا برخوردار باشد تا مردم آن را بپذیرند. سادگی در عین استواری، می‌تواند مخاطبان فراوانی را جذب کند. نکته آخر در این بخش و در راستای ارتقای سطح فرهنگ و هنر جامعه حمایت از هنرمندان، پیشکسوتان و فعالان عرصه فرهنگ و هنر می‌باشد. در حدیثی از پیامبر چنین آمده است «احترام نهادن به ریش سفید و حافظ قرآن و پیشوای دادگر بگونه‌ای بزرگداشت جلال و شکوه خداوند عزوجل است» (میزان الحکمه، ج ۷، ۴۴۳)، در این حدیث پیامبر ارج

۳- پذیرش: اگر آن فرهنگ با مبانی اسلام در تضاد نبود و مطابق فطرت انسان‌ها بود و برای جامعه نیز مصلحت داشت؛ حضرت آن را قبول می‌کردند و مهر تأیید بر آن می‌زدند (لیراوی ۱۳۹۳، ۲۳).

در همین راستا، شهر اصیل ایرانی- اسلامی می‌بایست دنباله‌رو سیره هدایت‌گر و منجی خود باشد و در برخورد با فرهنگ‌های جدید چنین رویه‌هایی را اتخاذ نماید. به عبارت دیگر مبنای ارزیابی و ارزشمندی فرهنگ‌ها و سنت‌ها معارف اسلامی و دستورات الهی باشد.

به منظور ارتقای سطح فرهنگ و هنر در جامعه اسلامی، راهکارها و اقداماتی نظیر حمایت از هنرمندان، صنعت موسیقی و سینما و همچنین برپایی فستیوال‌های هنری و فرهنگی با رعایت اصل فوق در این خصوص پیشنهاد می‌گردد. در خصوص موسیقی در اسلام بحث‌های مختلفی مطرح شده است؛ ولی در مجموع بنا بر نظر پاسخ‌دهندگان در صورت وجود شرایط مشخص و پیروی از ضوابط اسلامی، بهره‌گیری از موسیقی مفید خواهد بود. از دیدگاه اکثر مراجع تنها موسیقی‌هایی که مخصوص لهو و لعب است حرام می‌باشد. ضروری است یادآور شد که غنا در اسلام حرام است و غنا چیزی است که باعث غفلت انسان و دوری او از خدا شود که پرهیز از پرداختن به آن در ساخت و تولید موسیقی در شهر اسلامی لازم و ضروری است.

قطعا موسیقی می‌تواند جنبه مثبت هم داشته باشد به این صورت که به‌عنوان ابزاری در جهت ارتقای فرهنگ جامعه و تحقق آرمان‌های شهر خلاق مورد استفاده قرار گیرد؛ زیرا موسیقی یک ابزار بسیار مؤثر برای تأثیر در ذات و روح و روان انسان‌هاست همان‌گونه که در زمان جنگ تحمیلی از موسیقی به منظور تشویق، تهییج و ترغیب مردم در دفاع و پاسداری از سرزمینشان استفاده شد و نتایج مثبت بسیاری را در پی داشت و یا صوت دلنشین و آهنگین تلاوت قرآن باعث جذب تعداد کثیری به دین مبین اسلام گردید.

از نظر مصاحبه‌شوندگان، علت پناه بردن افراد به موسیقی سه چیز است: دستیابی به آرامش، فرار از اضطراب، و مشکلات و کسب شادی. این در حالی است که شهر خلاق خود شادی‌آفرین است؛ آرامش در آن موج می‌زند؛

محتوای کیفی مصاحبه‌های صورت گرفته قابل ارائه است. عامل دوم بر توسعه ادبیات و هنرهای تجسمی و ایجاد سرگرمی‌ها و تفریحات سالم در شهر خلاق تأکید دارد.

نهادن به بزرگان را معادل ارج نهادن به خداوند می‌داند؛ در نتیجه تکریم و نکوداشت بزرگان علم و فرهنگ و دین در واقع تجلیل از آرمان‌هایی است که این افراد برای آن تلاش می‌کنند.

در یک جمع‌بندی، راهبردهای زیر در خصوص عامل اول که توسعه فرهنگ و هنر اسلامی می‌باشد بر اساس تحلیل

ردیف	راهبرد
۱	تدوین برنامه جامع، چارچوب کلی و خط‌مشی اصلی توسعه فرهنگی، بر مبنای اصول شهر خلاق ایرانی اسلامی
۲	نظارت مناسب بر پیروی فعالیت‌های فرهنگی هنری از برنامه جامع تهیه شده
۳	ترغیب و تشویق محصولات با محتوای اخلاقی و موافق با اصول اساسی شهر خلاق ایرانی اسلامی
۴	محوریت ارزش‌ها و اصول اسلامی در محصولات فرهنگی هنری تولید شده و ارائه این ارزش‌ها به مخاطب در قالبی شیرین، جذاب، و ساده
۵	انجام نیازسنجی در مخاطبان و خصوصاً نسل جوان به منظور شناسایی علایق آن‌ها و تلاش در جهت ساخت محصولات ایرانی اسلامی که در عین حال باب طبع گروه‌های مخاطب باشد
۶	حمایت مناسب و کافی از فعالیت‌های فرهنگی هنری و هنرمندان فعال در این عرصه در جهت اعتلا و پیشرفت جامعه
۷	برپایی جشنواره‌های فیلم و موسیقی در سطح ملی و بین‌المللی با موضوع هنر ایرانی - اسلامی به منظور اشاعه هرچه بیشتر مفاهیم ناب ایرانی - اسلامی

جدول ۵. راهبردهای توسعه فرهنگ و هنر در شهر خلاق ایرانی - اسلامی (مأخذ: یافته‌های نگارندگان)

مناسب و گسترده کتابخانه‌ها، فرهنگ‌سراها و سالن‌های مطالعه دیده می‌شود؛ و همچنین کتابخانه‌های موجود از نظر برخورداری از کتب متنوع در وضع مناسبی قرار دارند؛ به گفته مدیرکل نهاد کتابخانه‌های استان اصفهان، این استان با برخورداری از ۱۷۵ کتابخانه نهادی، از این نظر در جایگاه نخست کشور قرار دارد؛ همچنین در حال حاضر ۲۰۰ هزار نفر عضو از مجموع ۳ میلیون و ۲۰۰ هزار جلد کتاب موجود در ۱۲۹ هزار مترمربع فضای مفید کتابخانه‌ای در استان اصفهان، استفاده می‌کنند (پایگاه خبری ایمن‌۲۶). با وجود گستردگی و پراکندگی بالای کتابخانه‌ها، سرانه مطالعه در شهر اصفهان، و کلاً کشور ما بسیار پایین است. بنابر اعلام دبیر کل نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور، سرانه مطالعه در ایران ۷۵ دقیقه می‌باشد که این آمار هر دو فضای مجازی و فیزیکی را شامل

خداوند در آیه ۲ سوره جمعه می‌فرماید «هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَ إِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلِ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ: اوست آن کس که در میان ناخواندگان فرستاده‌ای از خودشان برانگیخت تا آیات او را بر آنان بخواند و پاکشان گرداند و کتاب و حکمت بدیشان بیاموزد...». این نشان از تأکید دین اسلام بر ارتقای سطح علمی و تزکیه و پاکسازی امت اسلامی دارد، زیرا رسالت اصلی پیشوای خود را آموزش حکمت به مردم معرفی کرده است. در واقع اهمیت دانش‌اندوزی و کسب علم و معرفت در دین اسلام بسیار بالا بوده به نحوی که ارزش تأمل عالم بسیار بیشتر از عبادت عابد محسوب شده است. یکی از راه‌های دستیابی به این مهم فرهنگ‌سازی در جهت افزایش گرایش مردم به مطالعه است، خوشبختانه در شهر اصفهان پراکندگی

خارج از ساعات کاری محل مناسبی برای استفاده جهت فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی هستند. همچنین استفاده از ظرفیت دانشگاه‌های کشور موجب تأمین طبقه خلاق و انجام فعالیت‌های تحقیقاتی می‌شود (آریتانگ ۲۹، ۲۰۱۲).

علاوه بر گسترش مراکز کتابخانه‌ای، فراهم‌سازی دسترسی مناسب و تعریف عملکردهای متنوع برای آنها، توسعه و تقویت فعالیت‌های خلاق و هنرهای تجسمی مسئله‌ای است که در بخش فرهنگ و هنر بایستی مدنظر قرار گیرد. استان اصفهان یکی از بزرگ‌ترین مراکز تولید انواع مختلف صنایع‌دستی ایران محسوب می‌شود. این استان از قدیم‌الایام مهد هنرهای زیبا و صنایع ظریف بوده است. تزئینات آجری، کاشی‌کاری، گچ‌بری، و انواع خط در آثار تاریخی اصفهان، از حدود قرن‌ها پیش تا دوره معاصر، بر اطراف و جوانب مناره‌ها و داخل و خارج مساجد، قصرها و هنرهای زری‌دوزی و قلمکاری، ترمه و نقره‌کاری و تذهیب و تحریر انواع کتاب، قرآن و قطعات نگارگری و نقاشی جملگی به مرکزیت هنری اصفهان گواهی می‌دهند. سیم‌کشی، زرکشی، زربافی، گلابتون‌دوزی، پولک‌دوزی، زنجیره‌بافی، قالی‌بافی، و نساجی از صنایع‌دستی رایج اصفهان است. در حال حاضر اهم صنایع‌دستی اصفهان عبارتند از: قالی‌بافی، قلمکارسازی، خاتم‌سازی، ساخت و قلم‌زنی فرآورده‌های مسی و برنجی، منبت‌کاری، نمدمالی، سفال و سرامیک‌سازی، نگارگری، نقره‌سازی، طلاکوبی، فیروزه‌کوبی، و... که تنها بخشی از صنایع‌دستی و هنرهای تجسمی موجود در این شهر است.

با توجه به استقرار این گونه‌های متنوع در شهر اصفهان و استقبال بالای گردشگران داخلی و خارجی از محصولات ارائه شده سرمایه‌گذاری در این بخش می‌تواند بسیار زود بازده و مفید باشد. این سرمایه‌گذاری شامل تربیت نیروی کارآموده در هر حرفه و همچنین برپایی کارگاه‌های تولید محصولات و بازارهای عرضه آنان می‌شود؛ در این خصوص ارتقای کیفیت محصولات و بسته‌بندی مناسب آن‌ها بر اساس استانداردهای جهانی اقدامی در جهت ثبت یک برند جهانی برای محصولات خواهد بود. با این کار

می‌شود. (پایگاه خبری دنیای اقتصاد ۲۷)، از آنجا که مطالعه در دوران کودکی یکی از عناصر اصلی و تأثیرگذار در شکل‌گیری شخصیت کودک است؛ آشنا کردن کودکان با کتاب و کتاب‌خوانی تأثیر بسزایی در رشد و تکامل هرچه بیشتر کودکان در تمامی ابعاد شخصیتی دارد؛ بنابراین توجه به این مهم موجب تربیت افرادی سالم و در نهایت شکل‌گیری جامعه سالم خواهد شد. علاوه بر نهادینه کردن فرهنگ کتاب‌خوانی در کودکان بایستی به تشویق و ترغیب سایر اقشار و گروه‌های جامعه به این امر پرداخته شود. برای این منظور می‌توان به اقداماتی نظیر برگزاری مسابقات کتاب‌خوانی، توزیع بن خرید کتاب، برپایی نمایشگاه‌های کتاب در سطح محلات و یا در فضاهای سبز به صورت دائمی یا موقت و اجرای طرح‌هایی نظیر تعویض کتاب در کتابخانه‌ها توسط شهروندان اشاره کرد.

نکته دیگر در این حوزه استفاده بهینه از زیرساخت‌های فرهنگی آموزشی موجود نظیر کتابخانه‌ها، فرهنگ‌سراها، سالن‌های مطالعه، مساجد، حسینیه‌ها، دانشگاه‌ها، و مدارس است. این فضاها با برخورداری از امکانات موجود در صورت برنامه‌ریزی مناسب می‌توانند نقش پررنگی را در ایجاد تفریحات و سرگرمی‌های سالم برای مخاطبان ایفا کنند. در نظام برنامه‌ریزی امروز استفاده تک‌محوری از کاربری‌ها منسوخ شده و تعریف و ارائه عملکردهای متنوع برای هر کاربری و استفاده حداکثری از تمام ظرفیت‌های فضا مطرح گردیده است. این رویکرد در نخستین شهرهای اسلامی، درخصوص برخی کاربری‌ها نظیر مساجد نهادینه شده بود؛ زیرا مسجد تنها محلی برای عبادت و برگزاری نماز نبوده بلکه کارکردهای مختلف عبادی، آموزشی، فرهنگی، تبلیغی، علمی، و... (موظف رستمی ۱۳۹۲، ۱۴) را نیز داشته است ۲۸.

در شهر خلاق ایرانی- اسلامی بازگشت و بازتعریف عملکردهای فضاهای آموزشی فرهنگی بسیار مهم و اثرگذار است. مساجد می‌توانند فعال و پویا باشند؛ همچنین کتابخانه‌ها و فرهنگ‌سراها در زمینه آموزش، فرهنگ‌سازی، و جذب مخاطبان جوان بایستی صاحب خلاقیت و نوآوری باشند. سایر فضاهای آموزشی نظیر مدارس و دانشگاه‌ها

کلی ذیل در خصوص عامل دوم قابل ارائه است. دو عامل آخر با نام عمومی آزادی فکری-اجتماعی و آزادی

موجبات اشتغال‌زایی جمع‌کثیری از افراد جویای کار فراهم خواهد شد و برپایی کلاس‌های آموزشی هنرهای مذکور می‌تواند گزینه مناسبی برای گذران اوقات فراغت و ایجاد سرگرمی‌های سالم برای افراد باشد. بنابراین راهبردهای

ردیف	راهبرد
۱	استقرار و پراکندگی مناسب مراکز کتابخانه، سالن‌های مطالعه و فرهنگ‌سراها در سطح شهر
۲	تجهیز و مناسب‌سازی کتابخانه‌های شهر به محصولات جدید به نحوی که پاسخگوی تمامی گروه‌های سنی باشد
۳	انسجام‌بخشی فضاهای آموزشی فرهنگی در قالب نظام فرهنگی از طریق اصلاح نقش‌ها و کارکردها و تحول در ساختار و تنظیم روابط و مناسبات بین آنها، در جهت افزایش بهره‌وری و کاهش تعارض کارکردی
۴	تعامل مناسب و پویای مراکز علمی، فرهنگی و دانشگاهی با جامعه
۵	بازتعریف نظام آموزشی کشور و تغییر رویکرد آموزش محور به پژوهش محور خصوصاً در دوران ابتدایی
۶	حمایت از ناشران کتاب و تخصیص یارانه‌های دولتی به چاپ و انتشار کتاب به منظور کاهش قیمت نهایی محصولات
۷	توجه ویژه به بحث صنایع فرهنگی و سرمایه‌گذاری در این حوزه
۸	خلق مزیت‌های فرهنگی هنری جدید در کنار اتکا به مزیت‌های تاریخی موجود
۹	حمایت دولتی مناسب از کارگاه‌ها و بخش‌های فعال در زمینه صنایع دستی و محصولات فرهنگی و کارآفرینان
۱۰	انجام بازاریابی وسیع به منظور عرضه محصولات و صنایع دستی به بازار هدف
۱۱	ارتقای کیفیت محصولات تولید شده و ثبت برندهای جهانی با رعایت استانداردهای بین‌المللی
۱۲	توزیع مناسب صنایع دستی در بازارهای مشخص جهت استفاده گردشگران داخلی و خارجی

جدول ۶. راهبردهای توسعه ادبیات و هنرهای تجسمی (مأخذ: یافته‌های نگارندگان)

دنیاپی که در آن افراد بشر در بیان عقیده آزاد و از ترس و فقر فارغ باشند به‌عنوان بالاترین آرمان بشری اعلام شده است». پس در واقع بزرگ‌ترین آرزوی بشری این است که جهانی آزاد به وجود بیاید که در آن بیان عقیده هر کس آزاد باشد.

در ماده نوزدهم این اعلامیه چنین آمده است: «هر کس حق آزادی عقیده و بیان دارد و حق مزبور شامل آن است که از داشتن عقاید خود بیم و اضطرابی نداشته باشد. در کسب اطلاعات و افکار و در اخذ و انتشار آن به تمام وسائل ممکن و بدون ملاحظات مرزی آزاد باشد».

شهید مطهری بر آنچه تأکید می‌کند وجود آزادی سیاسی در جامعه است؛ چرا که آن را لازمه رشد بشر می‌داند و

سیاسی، بر وجود آزادی در شهر خلاق ایرانی-اسلامی تأکید دارد؛ بدین معنا که افراد و شهروندان در انتخاب راه و روش زندگی آزاد بوده و به راحتی امکان ارائه نظر، ایده، طرح، و یا انتقاد و پیشنهاد را داشته باشند، خداوند در قرآن کریم می‌فرماید: «فَذَكِّرْ أِنَّمَا أَنْتَ مُذَكِّرٌ لَسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُصَيِّرٍ» پس تذکر ده که تو تنها تذکر دهنده‌ای و بر آنان تسلطی نداری» (غاشیه / ۲۱-۲۲)؛ همچنین در آیه دیگری آمده «لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرِّشْدُ مِنَ الْغَيِّ» در دین هیچ اجباری نیست و راه از بیراهه به خوبی آشکار شده است» (بقره / ۲۵۶)؛ بنابراین با استناد بر آیات فوق ماهیت دین اسلام بر آزادی و اختیار نهاده شده است. در مقدمه اعلامیه جهانی حقوق بشر این‌طور آمده «ظهور

از سراسر جهان جذب نماید و این درگرو ایجاد شرایطی مناسب و مساعد برای کار و زندگی این افراد است. بنابراین سیاست‌های اتخاذ شده بایستی در جهت جذب هر چه بیشتر استعدادها و یا در اصطلاح «طبقه خلاق» باشد. در دین اسلام تفاوت‌های قومی و نژادی به هیچ عنوان مطرح نیست و این اعتقاد حکم فرماست که اصل برابری بین همه انسان‌ها برقرار است.

به منظور دستیابی به جامعه‌ای که در آن آزادی فکری، اجتماعی و سیاسی وجود داشته باشد راهبردهای زیر قابل ارائه است.

بنابراین در یک جمع‌بندی کلی این‌گونه می‌توان بیان کرد

معتقد است برای دستیابی به جامعه‌ای بالغ و رشید آزاد بودن مردم در انتخاب و تصمیم‌گیری از ضروریات است هرچند بارها در این راه مرتکب اشتباه شوند؛ «بایستی انسان را در این مسائل آزاد گذاشت تا به رشد و بلوغ اجتماعی لازم برسد هر چند بارها اشتباه کند و این مسئله مصداق آزادی سیاسی است» (مطهری ۱۳۸۴).

جنبه دیگری از وجود آزادی در یک شهر در خصوص بحث پذیرش تنوع جمعیتی از نظر فرهنگ و نژاد در شهر است که یکی از شاخص‌های جهانی مطرح برای شهر خلاق تحت عنوان «ذوب فرهنگی» نیز می‌باشد پس از مصاحبه با افراد این‌گونه برداشت شد که این افتخاری است برای یک کشور و شهر اسلامی که افراد نخبه و بااستعداد را

ردیف	راهبرد
۱	اصلاح ساختار برنامه‌ریزی شهری بالا به پایین و توجه به برنامه‌ریزی خردگرا و در سطح پایین
۲	استقرار سیستم مدیریتی باز و انعطاف‌پذیر
۳	تعامل مناسب مدیران شهری با مردم و شهروندان در تصمیم‌گیری‌ها و توجه به اصل برنامه‌ریزی مشارکتی
۴	وضوح رویه‌های انجام کار و گردش آزاد اطلاعات
۵	ایجاد شبکه‌های واقعی دریافت نظرات نیازها و پیشنهادات شهروندان
۶	برخورداري از حق آزادی بیان و افزایش اختیار مطبوعات و جراید در انجام رسالت‌های خبری خود
۷	ارزیابی منظم عملکرد مسئولان
۸	تقویت نقش و عملکرد شوراهای محلی
۹	بازنگری در قوانین و مقررات مدیریت شهری موجود و حذف ساختارها و دستورالعمل‌های دست‌وپاگیر و اضافه
۱۰	ایجاد بستر و چارچوبی مناسب برای فعالیت احزاب و گروه‌های مختلف سیاسی، دینی، مذهبی، و... با رعایت اصول و موازین تعریف شده

جدول ۷. راهبردهای آزادی فکری، اجتماعی و سیاسی (مأخذ: یافته‌های نگارندگان)

شهر خلاق از جمله مباحث جدید در زمینه برنامه‌ریزی و مدیریت شهری است و ارتباط نزدیکی با مباحث فرهنگی و اقتصاد مبتنی بر فرهنگ و هنر دارد که در آن شهر محل شکل‌گیری خلاقیت، نوآوری، دانش و ابتکار است. به همین منظور پژوهش حاضر در پی یافتن شاخص‌ها و معیارهای فرهنگی هنری شهر خلاق ایرانی - اسلامی بود

که در بخش شاخص‌های فرهنگی تمرکز اصلی بر توسعه و تقویت هنر و ارتقای فرهنگ اصیل و بومی موجود در شهر و تلاش در راستای ایجاد شرایط مناسب جهت بارورتر شدن این بخش است که وجود محیطی آزاد و دموکراتیک کمک مؤثری در این راستاست.

نتیجه‌گیری

اشاره قرار گرفت.

حمایت از هنرهای تجسمی، صنایع‌دستی و بومی شهر اقدامی در راستای اقتصاد فرهنگی شمرده شد که منافع اقتصادی زودبازده و ارتقای سطح فرهنگ و هنر شهر را در پی خواهد داشت. در نهایت آزادی بیان، آزادی اندیشه، و آزادی سیاسی از اصول اصلی در مبانی اسلامی برشمرده شد. با اجرای این اصول و پیاده‌سازی شرایط مطرح شده در شهر، اعتلای سطح فرهنگی شهر مشاهده خواهد شد که این امر در گذر زمان ممکن می‌شود و پیامدهای مثبت بسیاری را در پی خواهد داشت.

در پایان شایان ذکر است که مطالعه حاضر در جهت شناسایی و بومی‌سازی شاخص‌های فرهنگی هنری در شهر خلاق ایرانی- اسلامی گردآوری شده است و سنجش میزان برخورداری نمونه مطالعاتی (شهر اصفهان) از این شاخص‌ها با توجه به محدودیت ارائه مطالب در این مقاله مورد بررسی قرار نگرفته است که می‌تواند موضوعی پیشنهادی برای مطالعات آتی باشد.

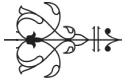
پی‌نوشت

1. globalization
2. Aritenang
3. Reckwitz
4. Aritenang
5. www.amar.org
6. Landry and Bianchini
7. Florida
8. Evans
9. Reckwitz
10. Cognitive-Cultural
11. Scott
12. Sasaki
13. Zukin
14. Ernesto Piedras
15. Cooke and Lazeretti
16. Costa
17. Aritenang

و تلاش اصلی محققان بر ایجاد یک تصور ذهنی از چنین شهری بود. پس از جمع‌آوری شاخص‌های مطرح شده در سایر منابع و تفکیک آن‌ها به حوزه‌های مختلف، داده‌ها و اطلاعات لازم در ارتباط با بخش فرهنگی از طریق تکمیل پرسشنامه و مصاحبه عمیق با اساتید و طلاب حوزه‌های علمیه گردآوری شد. سپس از تکنیک تحلیل عاملی تأییدی به عنوان ابزاری در راستای طبقه‌بندی شاخص‌های تعریف شده استفاده به عمل آمد و در نهایت شاخص‌های مورد بحث در چهار دسته توسعه فرهنگ و هنر، ادبیات و هنرهای تجسمی، آزادی اجتماعی و فکری و آزادی سیاسی مورد بررسی و دسته‌بندی قرار گرفت، همچنین در مرحله آخر جهت دستیابی به شاخص‌های مطرح نشده و بررسی دیدگاه اسلامی در خصوص شاخص‌های ارائه شده، از طریق انجام مصاحبه عمیق با علمای دینی و صاحب‌نظران شهرسازی و استفاده از تکنیک تحلیل محتوای کیفی راهبردهایی جهت دستیابی به شهر خلاق ایرانی- اسلامی بیان گردید.

در این پژوهش فرهنگ که به‌عنوان زیربنا و مبنای تحقق شهر خلاق است؛ مورد بررسی قرار گرفت و مهم‌ترین اولویت در دستیابی به شهری فرهنگ‌مبنا و خلاق، افزایش سطح سواد و آگاهی مردم شناسایی شد. این افزایش آگاهی از طرق مختلف امکان‌پذیر است که یکی از این راه‌ها و موثرترین آن‌ها بهره‌گیری از ظرفیت بالای هنر در نهادینه‌سازی ارزش‌ها در جان و روان انسان‌هاست. در این راستا صنعت سینما، فیلم‌سازی و هنرهای وابسته نظیر اجرای نمایش، تئاتر، و... می‌تواند نقش مهمی را ایفا کند، البته بر این نکته تأکید شد که توجه به محتوای مطالب و مضمون فیلم‌ها و سناریوها بسیار مهم است. همچنین از موسیقی به‌عنوان ابزاری برای تأثیرگذاری بیشتر مکارم اخلاقی و مبانی فرهنگی در شهر خلاق یاد شد. اقدام دیگر در جهت افزایش آگاهی مردم توسعه و پراکنش مناسب مراکز کتابخانه‌ای و دسترسی مناسب به کتب و تألیفات جدید است. شایان ذکر است که محتوای کتاب‌ها، نشریات و مجلات منتشر شده بایستی متناسب با اصول شهر خلاق ایرانی- اسلامی باشد. همچنین بازتعریف عملکردهای مختلف برای کاربری‌های آموزشی فرهنگی و مذهبی مورد

18. وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَأُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ... و شما مسلمانان مانند مللی نباشید که پس از آنکه آیات روشن برای (هدایت) آن‌ها آمد راه تفرقه و اختلاف پیمودند که البته برای آنها عذاب بزرگ خواهد بود (آل عمران/ ۱۰۵).
19. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ كَفَرُوا: ای گرویدگان (به دین اسلام)، شما مانند کسانی نباشید که راه کفر (و نفاق) پیمودند (آل عمران/ ۱۵۶).
20. وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ قَالُوا سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ: و شما مؤمنان چون کسانی (منافقان) نباشید که گفتند شنیدیم و به حقیقت نمی‌شنوند (انفال/ ۲۱).
21. وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطْرًا وَرِئَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَاللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ: و شما مؤمنان مانند آن کسان (کافران) نباشید که برای هوس و غرور و ریا و تظاهر از دیار خویش خارج شدند و از راه خدا منع می‌کنند؛ و (بترسند که) علم خدا به هر چه کنند محیط است. (انفال/ ۴۷).
22. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَنْ تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ حَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي تُسِرُّونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنْتُمْ وَمَنْ يَفْعَلْهُ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ: ای کسانی که به خدا ایمان آورده‌اید؛ هرگز نباید کافران را که دشمن من و شما هستید یاران خود برگرفته و طرح دوستی با آنها افکنید در صورتی که آنان به کتابی که بر شما آمد یعنی قرآن حق سخت کافر شدند؛ رسول خدا و شما مؤمنان را به جرم ایمان به خدا از وطن خود آواره می‌کنند؛ پس نباید اگر شما برای جهاد در راه من و طلب رضا و خشنودی من بیرون آمده‌اید پنهانی با آنها دوستی کنید و من به اسرار نهان و اعمال آشکار شما دانانترم و هر که از شما چنین کند سخت به راه ضلالت شتافته است (ممتحنه/ 1).

23. Principal Component Analysis

24. Kaiser- Meyer- Olkin

25. Bartlett Test

26. <https://www.imna.ir/>

27. donya-e-eqtesad.com

۲۸. به مقاله (باصری، احمد، حجت‌الله مرادی، جمال یوسفی صفاپور، ۱۳۹۵. بررسی نقش مساجد در ترویج سبک زندگی ایرانی اسلامی. پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی ۶ (۱۴): ۷۷-۱۰۴) مراجعه شود.

29. Aritenang

منابع

1. قرآن کریم.
2. پوراحمد، احمد، اکبر حمیدی، ابراهیم فرهادی، و مهدی حسین‌پور. 1395. ارزیابی چالش‌ها و فرصت‌های ایجاد شهر خلاق در مناطق آزاد تجاری (مطالعه موردی: منطقه آزاد تجاری ارس). مطالعات برنامه‌ریزی سکونت‌گاه‌های انسانی 11 (37): 1-19.
3. حمزه‌نژاد، مهدی، و زهرا ثروتی. 1396. مولفه‌های طراحی بومی محیط به منظور تأمین سلامت انسان بر مبنای طب سنتی و اسلامی. پژوهش‌های معماری اسلامی 5 (17): 55-77.
4. رضائیان فراگوزلو، علی، اسماعیل قادری، و رمضان میرعباسی. 1391. برنامه‌ریزی شهر خلاق. تهران: آذرخش.
5. سرور، رحیم، مجید اکبری، مریم امانی، و مرضیه تالشی انبوهی. 1395. تحلیل کارایی محلات شهری از لحاظ شاخص‌های شهر خلاق (مطالعه موردی شهر بناب). انجمن جغرافیای ایران 14 (48): 322-351.
6. فتوحی مهربانی، باقر، محسن کلانتری، و سید عباس رجایی. 1395. شهر خلاق و شاخص‌های شهر خلاق ایرانی. انجمن جغرافیای ایران 14 (51): 101-118.

7. قربانی، رسول، سعید حسین‌آبادی، و علی طورانی. 1392. شهرهای خلاق، رویکردی فرهنگی در توسعه شهری. مطالعات جغرافیایی مناطق خشک 3 (11): 1-18.
8. لیراوی، محمدصادق. 1393. اهمیت فرهنگ از منظر آیات و روایات. قم: مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما.
9. محمدی ری‌شهری، محمد. 1385. میزان الحکمه. قم: دارالحدیث.
10. مطهری، مرتضی. 1384. پیرامون جمهوری اسلامی. تهران: صدرا.
11. موظف رستمی، محمدعلی. 1392. نقش مساجد در تحقق شعار سال حماسه سیاسی و حماسه اقتصادی. سازمان تبلیغات اسلامی.
12. نوری، بهروز، و رضا علیپور یگانه. 1393. سیاست‌های بومی‌سازی در زنجیره ارزش. اکتشاف و تولید نفت و گاز (119): 21-27.

References

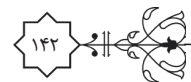
1. Holy Quran.
2. Albrow, M. 2001. Society as Social Diversity: The Challenge for Governance in the Global Age.
3. Aritenang, A. 2012. The City of Bandung: Unfolding the Process of a Creative City. Munich Personal RePEc Archive, available at: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/48629/1/MPra_paper_48629.pdf
4. Cooke, P., and L. Lazzeretti. 2007. Creative Cities, Cultural Clusters and Local Economic Development. Cheltenham UK, Northampton, MA: Edward Elgar.
5. Costa. P. Magalhães, B. M. Vasconcelos, and G. Sugahara. 2008. On 'Creative Cities' Governance Models: A Comparative Approach. The Service Industries Journal 28(3): 393-413.
6. Evans, G. 2009. From Cultural Quarters to Creative Clusters- Creative Space in the New City Economy. In The Sustainability and Development of Cultural Quarters: International Perspectives, (Ed: Legner, M), pp. 5-32.
7. Florida, R. 2002. The Rise of the Creative Class and How its Transforming Leisure, Community and Everyday Life. Newyork, n, y: basic books
8. _____. 2005. Cities and the Creative Class. Routledge (New York, London).
9. Ghorbani, R., S. Hosseinabadi, and A. Toorani. 2013. Creative Cities, a Cultural Approach in Urban Development. Geography 3 (11): 1- 18.
10. Gossling, T, and R. Rutten. 2007. Innovation in Regions. European Planning Studies 15 (2): 253-270.
11. Hamzehnejad, M, and Z. Servati. 2018. Environment Vernacular Designing Components to Provide Health for Human Based on Islamic and Traditional Medicine. Researches in Islamic Architecture 5 (4) :55-77
12. Hartley, J., J. Potts, T. MacDonald, C. Erkunt, and C. Kufleitner. 2012. The CCI Creative City Index 2012. Cultural Science Journal 5(1): 1-145.
13. Hoyman, M., and C. Faricy. 2008. A Test of the Creative Class, Social Capital and Human Capital Theories. Urban Affairs Review 44(3): 311-333.
14. Landry, Ch. And F. Bianchini. 1995. The Creative City. Demos, London.
15. _____. 2006. Lineages of the Creative City. Research Journal for Creative Cities 1(1): 1-13.
16. _____. 2008. The Creative City. A Toolkit for Urban Innovators, 2nd Edition. Near Stroud: Comedia
17. _____. 2010. The Creative City Index: Measuring the Creative Pulse of Your City. Retrieved April 2012, from http://www.vwec2010.be/notulen/VWEC2010_Landry_Creative%20City%20Index.pdf
18. _____. 2011. The Creativity City Index. City, Culture and Society 2(3):173-76;
19. Liravi, M. S. 2014. Qom: IRIB Islamic Researches Center.
20. Mohammadi Reyshahri, M. 2006. Mizan al-Hekmat. Qom: Dar al-Hadith.
21. Mottahari, M. 2005. Around the Islamic Republic. Tehran: Sadra.
22. Movazzaf Rostami, M. 2013. The Role of Mosques in Realizing the Device of the Year of Political Epic

and Economic Epic. Islamic Development Organization

23. Noori, Behrooz, and Reza Alipoor Yeganeh. 2014. Localization Policies in the Value Chain. Exploration and Production of Oil and Gas (119): 21-27.
24. Poorahmad, A., A Hamidi, E Farhadi, and M. Hosseinpoor. 2016. Evaluation of Challenges and Opportunities Creating a Creative City in Free Trade Zones (Case Study: Aras Free Trade Zone). Human Residence Planning Studies 11 (37): 1-19.
25. Reckwitz, A. 2009. Die Selbstkultivierung der Stadt. Zur Transformation moderner Urbanität in der creative city. *Mittelweg* 36 (2): 2-34
26. Rezaeean A., E. Ghaderi, and R. Mirabbasi. 2012. Creative City Planning. Tehran: Azarakhsh.
27. Romien, A., and J. J. Trip. 2009. Key Elements of Creative City Development: An Assessment of Local Policies in Amsterdam and Rotterdam, Universidad Rey Juan Carlos of Madrid. Available at: <http://resolver.tudelft.nl/uuid:c53f0f71-da54-4591-879e-618b9d69421b>.
28. Sands, Gary, and Laura Reese. 2008. Cultivating the Creative Class: And What About Nanaimo? *Economic Development* 22 (1): 8-23.
29. Sarvar, R., M. Akbari, M. Amani, and M. Taleshi Anboohi. 2016. Analyzing the efficiency of urban neighborhoods in terms of creative city indicators (Bonab City Case Study). *Geography* 14 (48): 322-351.
30. Sasaki, M. 2008. Developing Creative Cities Through Networking. *Policy Science* 15(3): 77-88.
31. Scott, A. J. 2014. Beyond the Creative City: Cognitive– Cultural Capitalism and the New Urbanism. *Regional Studies* 48(4): 565–578.
32. Stern, Mark J., and Susan C. Seifert. 2007. Culture and Urban Revitalization. A Harvest Document University of Pennsylvania, A Collaboration of social Impact of the Arts Project and Reinvestment Funded by the Rockefeller Foundation. http://repository.upenn.edu/siap_revitalization/7
33. Vanolo, A. 2008. The Image of the Creative City: Some Reflections on Urban Branding in Turin. *Cities* 25 (2008): 370-382.
34. Zoltan J. Acs, and Megyesi Monika I. 2009. Creativity and Industrial Cities: A Case Study of Baltimore. *Entrepreneurship and Regional Development* 21(4): 421-439.
35. Zukin, Sh. 1995. *The Cultures of Cities*. Oxford: Blackwell.
36. <https://www.amar.org/>
37. <https://fa.wikipedia.org/>
38. <http://www.imam-khomeini.ir/>
39. <http://hawzahnews.com/>
40. [http://donya-e-eqtasad.com,](http://donya-e-eqtasad.com)
41. <https://www.imna.ir/>
42. <http://www.unesco.org>

Journal of Research in Islamic Architecture / No.3 / fall 2022

Exploring the role of cultural and artistic factors in Iranian-Islamic creative city

MSc, Department of Urban Planning, University of Guilan, Rasht, Iran

Soheila Rezaei Adaryani
(Responsible author)

Nooreeddin Azimi

Associate Professor, Department of Urban Planning, University of Guilan, Rasht, Iran

Received: 15/04/2019

Accepted: 02/09/2022

Abstract

The Shrine of Abdolazim located in Ancient historical city of Ray is a complex including holy shrines of Immamzadeh Taher, Immamzadeh Hamzeh and Abdolazim Hassni. Immamzadeh Taher's shrine is placed at the north side of the complex and at the east side of Abdolazim Hassni's shrine and the museum of the complex also is at the south east of Mosalla (praying room for muslims) which is ornamented with decorative arrays. The complex is one of the most valuable treasures of architectural works and related arts. Its construction dates back to the second half of third Hijri century and it has been developed and evolved up to the present century. The complex has been greatly decorated with some artistic works. Some of the most significant of which are inscriptions by "Mohammad Ebrahim Tehrani known for Mirza Amo" who has been one of the outstanding and well-experienced inscription creators of Qajar era in Iran. The inscriptions were executed by applying Nasta'liq script, and are considered important documents in the study of the development of Nasta'liq scripts. They were written and made in two calligraphic and architectural methods, respectively, on papers and on seven-color tiles. Nasta'liq as a favorite script has appeared in architectural designs attributed to Qajar era along with Thulth script. Thus recognition and awareness of prevalent Nasta'liq inscriptions and their transformations are considered crucial needs for calligraphy and architecture communities, but the subject has been neglected by most researchers. Evaluation of calligraphic transformation through paper inscriptions which are directly written by calligraphers is an excellent and professional case study. Furthermore, since the quality of scripts undergo some changes or defects when transferring to tiles, stones or other things, analysis and comparison of paper inscriptions and seven-color tile inscriptions should be paid close attention to. Actually, it is a new look at epigraphy on seven-color tiles in which not only the calligrapher but the tiler also is involved.

It cannot be denied that production of calligraphic works specially Nasta'liq script, is influenced by understanding transformations of scripts and manuscripts in form and structure

over time; hence epigraphy and its transformation especially in holy places and the conformity of Naṣṭaliq script with characteristics and requirements of epigraphy as well, have been overlooked by researchers. The purpose of this survey is to distinguish the differences between two methods of epigraphy, on papers and on tiles, and to realize transformations of Naṣṭaliq letters and words when they were transferred from paper sheets to tiles. Library-based and field study resources as well as observational descriptive and analytical methods have been implemented to conduct the study. Some questions should necessarily be answered to obtain the aim of this study. Firstly, what are the differences between Mohammad Ebrahim Tehrani's paper inscriptions kept in the museum of Abdolazim Hassani's holy shrine and his seven-color tile inscriptions located in the veranda of Imamzadeh Taher's holy shrine in terms of writing form of Naṣṭaliq and its composition (tarkib)? Secondly, which attributes should be taken into consideration to classify these inscriptions?

The result of evaluation in both types of epigraphy indicated some stylistic features and visual standards for the works available from second period of the Qajar era, namely, writing big sizes of words and letters plus relative structural coherence in Naṣṭaliq writings. It was revealed that slight variations exist between the two types of epigraphy. In the tile inscriptions, for instance, letters and words were written smaller in size and they were also executed bolder in comparison to the paper inscriptions. The stretched letters (kashidas) are noticed to be elongated shorter in this type of epigraphy, though. Individual letters such as ra and vav "ر، و" are not attached to the letter of ha "ه". Additionally, the angle between calligraphy pen and the paper while writing dots (noghte) varies between 36 and 50 degrees. Furthermore, fewer 'seating' lines (korsi) and the same type of gemination, the doubling of a consonantal sound, were conceived in composition (tarkib) of the tile inscriptions.

It was observed that words and letters underwent minor changes when they were transferred from the papers to the tiles, due to direct supervision of the calligrapher and his expertise in writing on variety of surfaces in addition to the skillful tiler who neatly created the tile inscriptions. Tehrani also has signed his paper inscriptions (1291 Hijri), available in Abdolazim Hassani's Shrine, as "Mohammad Ebrahim Tehrani" which is the calligrapher's full name. He has utilized black ink on the pale gold background papers to make the inscriptions. Another notable feature is that two types of curved and angular frames are perceived in his paper inscriptions. His tile inscriptions (1301 Hijri), however, have been signed as "Mohammad Ebrahim, Mashhor Be Mirza Amo" which includes calligrapher's first and nick names. White ink, navy blue backgrounds and curved shape frames were noted as the characteristics of the tile inscriptions by Tehrani.

key words: Cultural and artistic factors, Irani Islamic creative city, factor analysis, Isfahan metropolitan

Extended Abstract

Introduction

In the 21st century, the rapid growth of urbanization, along with the information revolution, and the further development of new technologies, show a structural change in the urban development process. Cities are focusing their efforts on providing a suitable environment for attracting as many elite and talented individuals as the "creative class" in the term.

One of the latest urban development strategies that emphasizes the importance of culture and art in the urban development process is the idea of creative city. This theory was first introduced by Richard Florida in 1990 and considered as one of the new urban planning approaches. Creative city is a cultural approach of urban development that emphasizes the improvement of the citizens' life quality through the attraction and development of people's talents and creativity.

The creative city is the center of innovation, creativity, technology, and conversion of ideas to wealth. Since today, taking advantage of these attributes is one of the goals of any city, it is necessary to measure and evaluate the factors that facilitate the achievement of this vision. If a city succeeds in attracting and nurturing the creative class and employing them in the fields of management, economics and creative industries, it can win the competition with other cities. It is important to note that entering to the global network is attractive, but, preserving the local culture and national identity is also very important. Accordingly, in the present study, we have tried to find a model for city development that support local culture and national identity. In this regard, we have tried to make it possible to localize the indicators of a creative city based on the Islamic perspective.

Materials and Methods

The purpose of this study is to investigate the effects of cultural factors on the formation of creative Irani-Islamic city, and we attempt to answer this question that what are the indicators to localize the Irani-Islamic creative city with regard to the important role and influence of Islamic culture in the way of organizing urban centers and residential spaces in Iran? To answer this question, the present research tries to identify the factors and indicators that can provide the ground for the realization of the creative city in the urban community of Iran through the views of religious scholars and urban planning.

After collecting a number of indexes with regard to creative city from existing literature, and dividing them into different sections, we separated items related to the art and culture sections. Then, by making a questionnaire, we measured their compatibility from Islamic perspective through questioning religious students in Isfahan. Factor analysis technique was used to categorize the selected indicators.

By using factor analysis, indicators were reduced in four categories including first: "development of culture and art", second: "literature and visual arts", third: "social and intellectual freedom", and forth: "political freedom".

Discussion and Results

The strength of this study is based on the results obtained through in-depth interviews with the questioners. Here are some important points that if they are implemented in the city, access to the Iranian-Islamic creative city in the field of art and culture will be possible. These tips include:

The result of the research showed that in order to reach the Irani-Islamic creative city in the field of culture and art, at first, we should increase the level of literacy and awareness among people. In this regard, we found that, using tools such as mass media, cinema, theater, music, etc. will be very influential. It is also very important to support craft, visual arts, artists and local culture. Another point is the strengthening and development of infrastructure for the promotion of books and reading, which is achieved by appropriate distribution of libraries and updating the existing ones. Also, the protection and dissemination of new and precious works, alongside the promotion of book-reading culture will be very helpful. Finally, it is emphasized that the existence of social, intellectual and political freedom in a culturally oriented society, will increase the rationalization of citizens, and would be very effective in fostering their creativity

Conclusions

At the end, creative Iranian-Islamic city is not a far reachable dream, as in the past centuries, the Islamic cities have been the flagship of urban development. "Creative city", today through adoption of Islamic principles with realities today society may lead to more glory of Islamic cities.

